

TÜRKÇE SÖZLÜKTE RUSÇA ALINTI SÖZLERİN KAVRAM ALANI

CONCEPTUAL FIELD OF RUSSIAN BORROWINGS WORDS IN THE TURKISH DICTIONARY

Gülbeyaz GÖZTAŞ*

ÖZ: Medeniyetler siyasi, ticari, kültürel ve sosyal ilişkilerden dolayı iletişim halinde bulunmaktadır. Böylece kültürleri, sosyal hayatları, inançları, toprak bütünlüğü, siyasi durumları ve dilleri etkilenmektedir. Türkler çok geniş bir alana yayılması sebebiyle birçok milletle iletişim halinde bulunmuş, hem bu milletleri etkilemiş hem de bu milletlerden etkilenmiştir. Bu çalışmada Rus medeniyetinin Türkiye Türkleri üzerindeki dilsel etkisi incelenecektir. Bu amaçla Güncel Türkçe Sözlükteki Rusça alıntı sözcükler taranmış ve bu sözcüklerin hangi boşluğu doldurmak amacıyla Türk diline geçtiği araştırılmıştır. Güncel Türkçe Sözlükte Rusçadan Türkçeye geçen 41 sözcüğe rastlanmıştır. İnceleme sonucunda Türk kültür dünyasında yer almayıp Rusçada bulunan kavramların anlam olarak birebir alıntılандığı ve bazılarının da yeni anlamlar yüklendiği görülmüştür. Bu bağlamda yeme-içme, tarım, giyim-kuşam, toplumsal statü ve siyaset, sanayileşme, araç-gereç, inanç kültürleri ile ilgi kavram alanlarına ait sözcüklerin Türkiye Türkçesinde alıntılандığı ve kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Rus Dili, Sözcük, Alıntı Sözcükler, Kavram Alanı

ABSTRACT: Civilizations are in communication due to political, commercial, cultural and social relations. Thus, their culture, social life, beliefs, territorial integrity, political situation and language are affected. Turks have been in contact with many nations due to their spread over a very wide area, and have both influenced and been influenced by these nations. In this study, the impact of Russian civilization on the Turks of Turkey will be examined. For this purpose, Russian loan words in the Current Turkish Dictionary were scanned and it was investigated to fill the gap in which these words were transferred to the Turkish language. 41 words transferred from Russian to Turkish were found. It has been observed that concepts found in Russian, which do not exist in the Turkish cultural world, are quoted verbatim. In this context, it has been determined that words related to food and beverage, agriculture, clothing, titles and politics, industrialization, tools and equipment, belief cultures and related concepts are used in Turkey Turkish.

Keywords: Türkiye Turkish, Russian Language, Word, Borrowings, Conceptual Field

Giriş

Türkçe, tarihî süreç içerisinde birçok dille etkileşime girmiş bir dildir. Bu çalışmada Rusça ile Türkiye Türkçesi arasındaki etkileşimin alıntı sözcükler üzerinden incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öncelikli

* Arş. Gör.- Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Artvin-gulbeyazgoztas@hotmail.com (Orcid: 0000-0002-6447-6214)

olarak iki medeniyetin ilişkilerine bakmak gerekir. Türk dilli halkların Ruslar ile olan ilişkileri, Orta Asya bölgesinde uzun bir geçmişe dayanmaktaysa da Anadolu'daki Türk devletinin Ruslarla siyasi ve diplomatik ilişkilere geç başladığı söylenebilir. Rusya'nın Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin başlangıcını XV. yüzyıla dayandırmak mümkündür. XVIII. yüzyılda Rusya, Osmanlı İmparatorluğunun tarihinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır (Ortaylı, 1999:133). Rusya güçlü bir devlet olarak Osmanlı devletinin karşısında önemli bir rakip olmuş ve uzun yıllar Rusya ile mücadele edilmiştir. Rusya, XIX. yüzyılda Kars, Ardahan, Batum sancaklarını ele geçirmiştir. I. Dünya Savaşı'nda da birbirlerine rakip olan bu iki devlet, Kafkas cephesinde savaşmıştır. 1916 yılında Ruslar, eylül ayına kadar Erzurum, Bayburt, Bitlis, Erzincan, Trabzon, Van ve Muş'u ele geçirmiştir. 1917 İhtilâli'nin patlak vermesiyle Rusya bu bölgelerden çekilme kararı almıştır (Özeren, 2014:1093). XV. Yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar ilişkiler bu yönde devam etmiş, Rusya hâkim olduğu Anadolu topraklarında kültürel izler bırakmıştır. Tarihte Çarlık Rusya'sı ve Sovyet Rusya'sı ile olan askerî, siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkiler, günümüzde de Rusya Federasyonu ile artarak devam etmektedir. Bu ilişkilerin getirdiği en somut sonuç, her iki dilin yazı ve konuşma dilindeki sözcük kalıntıları ve birbirine tesir eden kültürdür, denebilir (Özeren, 2014:1096).

Alıntı Sözcükler

Toplum hayatı, değişik yer ve zamanlara ait insanların karşılıklı etkileşiminden hareketle kendi bilgilerini ve yarattıkları kültürleri birbirlerine sunmaları ile oluşmaktadır (Karaağaç, 2009:137). Böylelikle kavramlara ve nesnelere ad olan sözcükler, anlam ya da şekil değiştirerek dilden dile, kültürden kültüre geçiş yapmaktadır. Bir dile başka bir dilden geçen bu tür sözcüklere “alıntı sözcükler” denilmektedir (Karaca, 2012:2). Her kişi ve topluluk, kendisinden farklı tarihi ve coğrafi ortamlarda yaşayan, topluluktan bir şeyler öğrenir. Bu öğrendiklerinin adlarını kendi diline taşır, onların dillerinden alıntılar yapar (Karaağaç, 2009:500).

Belirli bir kavramı, nesneyi, fiili karşılayamayan dil için yeni bir kelime türetmek veya onu karşılayacak bir kelime grubu oluşturmak, kelime almaktan daha zordur (Durmuş, 2004:5). Diller tek bir dil kuralına göre yeni sözler türetmez, başka ulusların dillerinden yeni kelimeler alabilir (Ahundova, 2016:206). Alıntı sözcükler bir dile sözlü ve yazılı yollardan girerler. Bu sözcükler kaynak dildeki şekliyle ya da alıcı dilin ses ve şekil özelliklerine göre değişerek dile girerler (Karaca, 2012:2). Karaağaç, çalışmasında Türkiye Türkçesinde bulunan alıntı sözcüklerin toplamının 15.333 adet olduğunu söylemiş ve büyük çoğunluğun Arapçaya ait olduğundan bahsetmiştir. Alıntılar, genellikle verici dildeki ses ve anlam yapılarıyla değil, alıcı dilin ses yapısıyla ve alıcı dilin ihtiyaçlarına göre yapılır (Karaağaç, 2009:503).

Çalışmamıza konu olan Rusçadan Türkiye Türkçesi yazı diline geçen 41 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin 39'u kendi alıntılı olduğu dildeki

anlamları ile kullanılırken 2 sözcüğün Türkçede farklı anlamlarda da kullanılmaya başladığı görülmektedir. Rusça sözcüklerin genellikle ses yapısında büyük değişimlerin olmadığı görülmektedir (Karaca, 2012:2063). Çünkü yazı yoluyla dile giren yabancı sözlüklerin halkın tercihi ile alıcı dile giren sözcüklere göre kendilerini korudukları tespit edilmiştir (Durmuş, 2004:5). Rusların bir dönem hâkim olduğu bölgelerde ve Orta Asya Türk Devletlerinden göç sebebiyle Türkiye'ye gelen toplulukların bulundukları yerlerdeki ağızlarda Rusça sözcüklerin ve Rus kültürünün yer aldığı görülmektedir. Özeren'in çalışmasında Doğu Ağızlarında 265 Rusça sözcüğe rastlanmış, yazı dilindeki Rusça sözcüklerde fazla fonetik değişimler görülmemesine rağmen, ağızlardaki Rusça sözcüklerde önemli fonetik değişimler görüldüğünü dile getirmiştir (Özeren, 2014:1096).

Türkçe Sözlükte Rusça Alıntı Kelimelerin Kavram Alanı

Türkçe Sözlükte Kavram: "Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımıdır." şeklinde tanımlanmıştır (TS, 2011:1358). Kavram alanı: "Birbirine yakın, birbirini çeşitli açılardan bütünleyen, aralarında ortak bir bağ bulunan kavramların oluşturduğu bütünlük", olarak açıklanmaktadır (Hengirmen, 1999:246). Bir kavram tanımlanırken veya kavramın özellikleri açıklanırken çoğu zaman başka kavramlardan yararlanır. Bu sayede insan zihni dünyadaki nesneleri sınıflandırmayı ve genel kavramlara ulaşmayı sağlar (Aksan, 2009: 40). Bir kavram eş anlamlı, yakın anlamlı, zıt anlamlı kelimelerle ve alt anlamlı kelimelerin toplamıyla uzlaşır ve bu kavramların özümsemesiyle milletlerin bir kavrama bakış açısını görmek mümkün hale gelir (Karçığa, 2015: 2517). Ayrıca, bir kavram kendi kavram alanını oluşturan kelimelerle gerçek anlamda anlaşılabilir (Günay, 2007: 33). Bu sebeple bu çalışmada alıntı sözcükleri ortaya çıkarmak için Türk Dil Kurumunun 2011'de çıkardığı Türkçe Sözlük (TS) ve Günay Karaağaç'ın hazırladığı Türkçe Alıntılar Sözlüğü (TAS) kullanılmıştır. Yer yer Misalli Büyük Türkçe Sözlükten de yararlanılmıştır. Öncelikle Türkçe Sözlük taranmış ve Rusçadan Türkçeye geçen alıntı sözcükler fişlenmiştir. Elde edilen veriler Türkçe Alıntılar Sözlüğü de taranarak teyit edilmiştir. Her iki sözlükten de Rusçadan Türkçeye geçen 41 sözcüğün alıntılı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre 34 sözcük hem Türkçe Sözlükte hem de Türkçe Alıntılar Sözlüğünde yer almıştır. Fakat "ladika, burş, porç, kvas, şçeti, komsomol, perestroyka" sözcükleri Türkçe Sözlükte olmayıp Türkçe Alıntılar Sözlüğünde yer almaktadır. Ayrıca "şaman, gelberi, tayga" sözcüklerine Türkçe Sözlükte Rusça ibaresi düşülmemiş, Türkçenin Alıntılar Sözlüğünde Rusça olduğu belirtilmiştir.

Tespit edilen bu sözcükler kavram alanlarına göre sınıflandırılmış ve bağlı bulunduğu kavram alanı içinde açıklamaları ile birlikte gösterilmiştir.

İnanç Kültürü ile İlgili Kavramlar

Araştırmamıza konu olan farklı iki dile mensup bu iki etnik grubun kültürleri ve inançları da birbirinden farklıdır. Türkiye Türkleri İslamiyet inancı taşıırken Ruslar Hristiyanlığa inanmaktadır. Türk diline genellikle

inanç kültürü olarak İslamiyet inancını tanıtan ve öğreten kelimeler Arapçadan geçmiştir. Bunun yanında başka dinlerin konu olduğu olayları ifade etmek amacıyla diğer dinlerden de alıntılar yapılmıştır. Bu bağlamda Rusçadan da Hristiyanlık inancına ait 2 (iki) sözcük alıntılanmıştır. Rusçadan geçtiği not düşülen “şaman” sözcüğü de eski Türk inanç kültürü ile ilgilidir. İnanç kültürü ile ilgili şu sözcüklere rastlanılmıştır:

“Bocuk (Rus: bocuk): Ortodokslarca kutlanan Hz. İsa’nın doğum yortusu” (TAS, 2015:205).

“Türkçe Güncel Sözlükte *bocuk*: (Rusça)

1. isim: Ortodokslarca kutlanan Hz. İsa'nın doğum yortusu:

"Bocuk gecesi, her evde kabak pişirilir." - Erman Artun

2. isim: Bu yortudaki perhizden sonra kesilmesinden kinaye ile domuz:

"İte kaka, çeke sürüye ahırdan bocuk çıkarır gibi çıkardılar." - Ahmet Rasim" olarak açıklanmaktadır (URL-1).

“Bocuk domuzuna dönmek: çok semiz ve besili olmak “ (TS, 2011:369).

Sözcük, Güncel Türkçe Sözlükte ve Türkçe Alıntılar Sözlüğünde Rusça bir kelime olarak gösterilmiştir. Paşalıoğlu çalışmasında aktardığına göre “bocuk” sözcüğünün Rusçadan alıntılandığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. “Ancak Türkçedeki bu kelimenin Rusça ile bağlantısı olduğu düşünülebilir. Kelimenin kökeninin ortaya çıkışı bilinmemektedir. Bu kelimenin “bog (Tanrı)” sözcüğüne küçültme ve sevgi ifadesi eklenerek “bojok” kelimesinden türediği söylenebilir. Bocuk sözcüğünün Türkiye’de farklı bölgelerde kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin Rize Güneyce İkizdere bölgesinde “gücsüz insan” anlamında kullanılmaktadır (Paşalıoğlu, 2011: 94). Balkanlarda “bocuk gecesi” adı ile bilinen yeni yılın ilk haftasında kutlanan bir kültürel gelenekten bahsedilmektedir. Slav dillerinin konuşulduğu bu bölgelerde bir kültüre ad olması sebebiyle sözcüğün bu dillerde de kullanıldığı ve bu bölgelerden alıntılanmış olabileceği söylenebilir (Sarıtaş ve Hacıoğlu, 2017:335). Sözcük Rusça sözlüklerde yer almamaktadır. Bu sebeple sözcüğün Rusçadan alıntılandığına dair bilgi hakkında yeniden bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

“Ladika (Rus: vladika): Ortodokslarda patrikten sonra gelen ve bir bölgenin din işlerine başkanlık eden din adamı” (TAS, 2015:477).

Türkçenin Alıntılar Sözcüğünde yer alan bu sözcüğe Güncel Türkçe Sözlükte ve Misalli Büyük Türkçe Sözlükte rastlanmamıştır.

“Şaman (Rus: şaman <Mançu): Bir takım doğaüstü gücü bulunduğuna, ruhlarla ilişki kurarak hastalıkları iyileştirdiğine inanılan ve ayrıca büyü yapma, gelecekte haber verme gibi işler de yapan Türk din adamı” (TAS, 2015:749).

Unvan/Lakap ile İlgili Kavramlar

Unvanlar Türk kültüründe bolca kullanılan sözcüklerdir. Türkler han, hakan, hanım gibi kendi kültürüne ait unvanları kullanmaktadır. Ayrıca başka kültürlerin önemli kişilerine verilen unvan adlarını da Türk dili küçük ses değişiklikleri ile bünyesine katmıştır. Sözlükte bu bağlamda beş (5) sözcük işaretlenmiştir:

“Boyar (Rus: boyarin): Tuna bölgesi Transilvanya ve Rusya’da soylulara verilen ad” (TAS, 2015:208).

“Çar (Rus: tsar): Rus imparatorlarına ve Bulgar krallarına verilen unvan” (TAS,2015:225).

“Çariçe (Rus: tsarista): Çarın karısına veya kadın çara verilen unvan” (TAS, 2015:225).

“Kulak (<Rus: gulak< T. kulak): Varlıklı eski Rus köylülerine verilen ad” (TAS, 2015:467).

“Kulak: (isim, eskimiş, Rusça) Varlıklı Rus köylüsü (URL-1). Sözcük, Türkçe Sözlükte “kulak” şeklinde verilmiştir. Günay Karaağaç’ın Türkçe Alıntılar ve Türkçe Verintiler Sözlüklerindeki açıklamalarına göre sözcük Türkçe “kulak sözcüğünden Rusçaya geçerek “gulak” şeklinde kullanılmış ve “varlıklı Rus köylüsü” anlamını aldıktan sonra Türkçeye bu anlamla alıntılanmış ve “kulak” biçiminde Türkçe sözlükte yer almıştır (Karaağaç, 2015:467; 2008:541). Rusça sözlükte “кулáк: 1. ağa, köy ağası zengin köylü 2. Ancak kendi çıkarını güden adam” şeklinde yazılmakta ve açıklanmaktadır (BTRS, 1999:357). Rusça sözlükte Karaağaç’ın söylediği gibi “gulak” şekline rastlanmamaktadır.

“Moskof (Rus: Moskov): Rus” (TAS,2015:553).

Sanat Kültürü ile İlgili Kavramlar

Türkçe Sözlükte elde edilen verilerde biri müzik sanatı ile diğeri Rus folkloru olmak üzere iki (2) sanat dalı ile karşılaşmıştır. Telli çalgılardan Türk müzik kültürüne ait “dombra, saz” olduğu gibi, Rus kültürüne ait “balalayka” çalgısı da Rus sanat kültürüne ait bir kavram olarak işaretlenmiştir:

“Balalayka (Rus. balalayka): Üç köşeli, üç telli Rus halk sazı” (TAS, 2015:186).

“Kazaska (Rus: kazaska): Kaynağı Kafkasya olan çok hızlı bir biçimde oynanan halk dansı” (TAS, 2015:428).

Yeme/İçme Kültürü ile İlgili Kavramlar

Yeme/içme kültürü kavramları Türklerde diğer dillere verintilenen önemli sözcükler arasındadır. Kendine has yemeklerinin aynı adla başka dillerde görüldüğü söylenebilmektedir: “yoğurt, ayran...” ... Bununla birlikte başka kültürlerle etkileşiminden doğan alış verişte Türk mutfağına geçen bazı yemek ve içecek adları da Türkçe içinde bazıları olduğu gibi bazıları ise küçük ses değişikliğine uğrayarak yaşamaya başlamıştır. İncelediğimiz

sözcükler arasında dört (4) tane yemek adı, üç (3) adet içecek adı kayda geçmiştir. Ancak bu içecek adlarından “mazot” kelimesinin akaryakıt anlamında kullanılırken, Türkçe sözlükte anlam değişmesine uğrayarak ve bir jargon ifadesi olarak argolaşmış biçimde (İçki, sigara, tütün ve uyuşturucunun ortak adı) kullanıldığı görülmektedir:

“Burş (>Rus: burç > T. burçak): Bir tür sebze çorbası” (TAS, 2015:212).

“Porç: (Rus: burç): Bir tür sebze çorbası” (TAS, 2015:655).

Günay Karaağaç Türkçe’nin Alıntılar Sözlüğünde kelimenin kökenini Türkçe burçak kelimesine bağlamıştır (TAS, 2015:212). Sözcüğe Türkçe Sözlükte rastlanmamaktadır. Ancak İlhan Ayverdi’nin sözlüğünde “borç: pancar kapuska ve diğer sebzelerle hazırlanan Rusya’ya ait bir tür çorba” olarak kaydedilmiştir (Ayverdi, 2005:407). Paşalıoğlu’nun aktardığına göre “borç kelimesi 19. yüzyılda Rus diline Ukrayna dilinden girmiş olup kelime pancar ve lahanadan oluşan çorba anlamına gelmektedir. Borç kelimesi ise Türk diline Rusçadan geçmiş olup kelimenin anlamı değişikliğe uğramadan kullanılmıştır. Ancak sözcüğün son sesi ts, ç şeklinde değişikliğe uğramıştır” (Paşalıoğlu, 2011: 59).

“Kapuska (Rus: kapusta): Etle pişirilmiş lahanaya yemeği” (TAS, 2015:415).

“Kvas (Rus: kvas): Bir tür Rus içeceği” (TAS, 2015:475).

Sözcüğe Türkçe Sözlükte rastlanmamaktadır.

“Piruhi (Rus: piruhi): Kıyma, maydanoz, peynir ile yapılan üçgen şeklinde suda haşlanarak pişirilen yoğurtlu hamur yemeği” (TAS,2015:646).

“Razmol (Rus: razmole): İri kepekli un” (TAS, 2015:676).

“Votka (Rus: vodka):Tahıl tanelerinin damıtılması ile elde edilen alkollü içki” (TAS, 2015:834).

“Mazot (Rus: mazot): İçki, sigara, tütün ve uyuşturucunun ortak adı” (TAS, 2015:521).

Araç/Gereç ile İlgili Kavramlar

Rusçadan alıntılanan araç/gereç ile ilgili sözcükler farklı kültür alanlarında kullanılan sözcüklerdir. Dolayısıyla işaretlenen sözcükler kendi kullanıldığı kültür alanı ile sınıflandırılmıştır. Buna göre tarım, vasıta, maddi değer (para), mutfak, maden, alet kavram alanlarına ait on bir (11) tane sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin Türkçeye geçişinde çok az ses değişikliğine uğradığı görülmüştür.

Tarım:

“Gelberi (Rus: gereblye): Tırmık” (TAS, 2015:318). Türkçe Sözlükte ve Misalli Büyük Türkçe Sözlükte “Büyük ocaklardan ateşi dışarı çekmek için kullanılan uzun saplı demir araç” anlamıyla da karşımıza çıkan sözcüğün Rusça olup olmadığına dair bir ibare düşülmemiş, “ge’lberi” sesletimi ile gösterilmiştir (TS, 2011:919; Ayverdi, 2005:410).

“Kosa (Rus: kosa): Uzun saplı orak, tırpan” (TAS, 2015:459).

Vasıta:

“Brıçka (Rus: brı'čka): Üstü kapalı kışın kızak olarak kullanılan tek atlı, yaylı hafif araba” (TAS,2015:209).

“Talika (Rus: tali'ka / telega): Dört tekerlekli üstü kapalı, yaylı bir tür at arabası” (TAS, 2015:770).

“Troyka (Rus: tro'yka): Rusya’da üç atla çekilen kızak veya araba” (TAS, 2015:811).

Para:

“Kapık (Rus: kopek): Rublenin yüzde bir değerindeki para” (TS, 2011: 1318/TAS,2015:414).

“Ruble (Rus: ru'ble):Rus para birimi” (TAS, 2015:690).

Mutfak:

“Pec: (Rus: pec): Rus mimarisinde odaları ısıtmak için yapılan fırın tarzı ocak (TAS,2015:634).

“Semaver (Rus: samovar/sema:ver): çay demlemekte kullanılan kömür ve yakacak ocağı kendi içinde bulunan bakır, pirinç gibi metallerden yapılmış musluklu kap” (TAS, 2015:710).

Alet:

“Şçeti (Rus: şçeti): Demir çubuklara sıra sıra geçirilmiş sayı saymaya yarayan ölçü; çörkü, hesap tahtası” (TAS, 2015:705). Sözcüğe Türkçe Sözlükte rastlanmamaktadır.

Maden:

“Mazot (Rus: mazot): Yakıt olarak kullanılan ham petrolün damıtma ürünlerinden biri” (TAS, 2015:521).

Coğrafi Kültür ile İlgili Kavramlar

Bir dil, yaşadığı bölgedeki yer şekilleri ve bitki örtüsüne, kendi dil özelliklerini kullanarak ad vermektedir. Bu coğrafi terimler, aynı kavramı ya da benzer kavramı karşılayarak başka dillerde de örneksenerek kullanılabilir. Türkçeye geçen bu alıntı sözcüklerden “ızbe” sözcüğü benimsenerek günlük konuşma dilinde de kullanılmaktadır:

“İzbe (Rus: ızba): Basık, loş, nemli kuytu yer, 2. Sapa” (TAS, 2015:394).

“Tayga (<Rus: toyga< T. tayga): Kozalaklı bitkilerden oluşan orman kuşağı” (TAS, 2015:778).

Günay Karaağaç Türkçe’nin Alıntılar Sözlüğünde kelimenin kökenini Türkçe tayga kelimesine bağlamıştır (TAS, 2015:778). Sözcüğe Türkçe Sözlükte rastlanmamaktadır. Büyük Rusça Sözlükte “tayga: (мж. –ormanı) тайга” şeklinde gösterilmiş ve bağlı olduğu dilden bahsedilmemiştir (BRTS, 1999:835).

Sanayi/Fabrika Kültürü ile İlgili Kavramlar

Rus devletinin her dönem sanayi ve teknolojiye önem verdiği söylenebilir. Buna göre fabrikaları ve işletmeleri bu dile özgü kelimelerle

ifade edilmektedir. Türk dilinde bu işletme ve fabrikaların olmamasından dolayı bu kavramdan bahsederken yine Rusçadan alıntılar yapılmıştır. Buna göre Güncel Sözlükte sanayi/fabrika kültürü ile ilgili sadece Rus kültürü ve dilinde karşılaştığımız iki (2) kelime tespit edilmiştir.

“Kolhoz (Rus: kolhoz): SSCB döneminde köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi” (TAS,2015:445).

“Sovhoz (Rus: sovhoz): SSCB’de kırsal kesimlerdeki ortak işletme, tarım işletmesi” (TAS, 2015:732).

Siyasi Kültür ile İlgili Kavramlar

Her medeniyetin bir yönetim biçimi vardır. Rusya’nın Osmanlı devleti ile etkileşime girdiği dönemlerde her iki devletin de yönetim biçimi arasında farklılıklar olduğunu söylemek gerekir. Aynı yönetim şekline sahip olmadıklarından her iki dilde de siyasi bir kavramı ifade edecek kelimeyi bulmak zordur. Bu bağlamda siyasi bir kavramı ifade etmek için alıntı sözcüklerden faydalanılmıştır. Buna göre Türk kültüründe olmayan siyasi yapının ifade edildiği üç (3) sözcük aynı anlam değeri ve ses değeri ile kaydedilmiştir.

“Komsomol (Rus: komсомол): Sovyetler Birliği Komünist Partisinin gençlik kolu” (TAS,2015:449). Sözcüğe Türkçe Sözlükte rastlanmamaktadır.

“Menşevik (Rus: Меншєvik): Rus sosyal demokrat hareketi içinde azınlıkta kalanların görüşlerini savunan, Bolşeviklik karşıtı” (TAS, 2015:529).

“Menşevik: (menşevigi), Fransızca menchevique: Menşeviklik yanlısı olan kimse” (TS: 2011:1653).

“Menşeviklik: Rus sosyalizmi içinde Bolşevikliğe karşıt olarak gelişen akım” (TS: 2011:1653).

“Menşevik: (Rus.) Rus Sosyal Demokrat Partisi’nin Lenin taraftarı olmayan üyesi” (Ayverdi, 2005:798).

Bu açıklamalara göre “Menşevik” sözcüğünün Türkçe Sözlükte Fransızcadan, Türkçenin Alıntılar Sözlüğü ve Misalli Büyük Türkçe Sözlükte ise Rusçadan geçtiği kaydedilmiştir. Büyük Türkçe-Rusça Sözlükte sözcüğün sadece anlamı verilmiştir. Hangi dile ait olduğundan bahsedilmemiştir (BTRS, 1999:615).

“Perestroika (Rus: перєstroika): SSCB’nin son dönemlerinde Başkan M. Gorbaçov tarafından yürürlüğe konulan, ekonomik ve siyasi sistemi yeniden yapılandırma programı” (TAS, 2015:639). Sözcüğe Türkçe Sözlükte rastlanmamaktadır.

Giyim/Kuşam Kültürü ile İlgili Kavramlar

Giyim/Kuşam kültürü olarak adlandırabileceğimiz bu bölümde Rus dilinden alıntılanan iki (2) sözcük kaydedilmiştir. Bu sözcüklerin alıcı dilde olmayan eşyaların, iki kültürün etkileşimi sonucunda verici dilden aynı ses değeri ve anlam değeri ile alıcı dile geçtiği görülmektedir. Buna göre Türk

kültüründe daha önce de başa takılan başka adlarla ifade edilen eşyalar olmasına rağmen ham maddesi ve şeklinin farklı olmasından dolayı “şapka” kelimesi Türk diline aynı anlam değeri ve ses değeri ile geçmiştir:

“Şapka (Rus: şa'pka): Keçe, hasır gibi maddelerden yapılan başlık” (TAS, 2015:750).

“Telatin (Rus: telatin): Eskiden seccade gibi eşyaların yapımında kullanılan kalın ve yumuşak sığır derisi” (TAS, 2015:785). “Bir tür sağlam, yumuşak dana veya öküz derisi” (TS, 2011:2310).

“Tilatin/Telatin” (TAS, 2015:801). Sözcüğün farklı ses değerleri ile kullanıldığı da görülmektedir.

Argo Kültür ile İlgili Kavramlar

Rusçadan alıntı bazı sözcüklerin Türkçe içerisinde anlam kötüleşmesine uğrayarak argo kullanımlarının olduğu görülmüştür.

Genellikle bir toplumda kötü bir alışkanlığın kendinden olmayan başka bir etnik unsur ile eşleştirildiği görülmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde düşman olarak nitelendirilen karşı taraf için ilahi bir dine inanmasına rağmen çoğunlukla “kâfir” sözcüğü kullanılmıştır (Göztaş, 2019:152). İncelediğimiz sözcükler arasında da bu adlandırma biçimine rastlanmıştır. Rus dilinde bir din geleneği ile ilişkilendirilen bir sözcük Türk dilinde hakaret içeren bir kelimeye dönüşebilmektedir. Aynı zamanda bir etnik kökeni ifade eden kelimenin, adı geçen topluluğun acımasız tavırlarından hareketle anlam değişmesine uğrayarak başka bir anlamı da karşılamaya başladığı görülmektedir. Güncel Sözlükte iki (2) adet argo ifadesine dönüşmüş sözcüğe rastlanmaktadır:

“Bocuk (Rus: bocuk): Bocuk domuzu, semiz domuz” (TAS, 2015:205; TS, 2011:369).

“Moskof (Rus: Moskov): Acımasız, zalim” (TAS, 2015:553).

Sonuç

Rusçadan Türkiye Türkçesine alıntılanan sözcüklerin derlendiği bu çalışmada Türkçenin Alıntılar Sözlüğü ve Türkçe Sözlük taranmış ve her iki sözlükten de Rusçadan Türkçeye geçen 41 sözcüğün alıntılı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre 34 sözcük hem Türkçe Sözlükte hem de Türkçe Alıntılar Sözlüğünde yer almıştır. Fakat “ladika, burş, porç, kvas, şçeti, komsomol, perestroyka” sözcükleri Türkçe Sözlükte olmayıp Türkçe Alıntılar Sözlüğünde yer almaktadır. Ayrıca “şaman, gelberi, tayga” sözcüklerine Türkçe Sözlükte Rusça ibaresi düşülmemiş, Türkçenin Alıntılar Sözlüğünde Rusça olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın amacı alıntı kelimelerin kavram alanını incelemek olduğundan bu çalışmada sözcüklerin Rusça ile bağlantısının kesinliği üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmamıştır. Ancak inceleme alanımız Türkçe Sözlükler olduğundan sözlüklerde

Rusça olarak belirtilen kelimeler Rusça olarak değerlendirilmiş ve incelemeye tabi tutulmuştur.

İncelenen bu sözcüklerin bazılarının ses özellikleri ve anlamlarının birebir Türkçe içinde kullanıldığı görülmüştür. Ancak “gelberi” sözcüğü “gereblye” sözcüğüyle ses benzerliği kurularak örnekseme yolu ile oluşturulmuştur. Bunun dışında ses bilgisel olarak sözcükler alıntılандıkları dile yakın ses değerleri ile veya çok az ses değişiklikleri ile kullanılmıştır. Alıntı sözcükler Türk dili ve kültüründe olmayan kavramları karşılamak için Türk diline girmiştir. İnanç sistemi farklı olan her iki toplumun inanç kültürü ile ilgili olan kavramları karşılamak için verici kültürün dilini kopyaladığı görülmektedir. Çünkü bu kavramlara yeni sözcük türetmek pek olağan değildir. Türk yeme/içme kültüründe olmayan yiyecek ve içeceklerle ilgili sözcükler de genellikle olduğu gibi alınmıştır. Rus medeniyetinin araç/gereç üretimi, teknoloji, sanayi ve fabrikalaşma alanlarında öncü olması sebebiyle bu çerçevede birçok sözcük Türkçeye alıntılanmıştır. Alıcı genellikle bu tip sözcükleri türetmek yerine alıntılanmayı tercih etmiştir. Siyasi kavramalarla ilgili sözcüklerin de Türkçede karşılığının olmamasından dolayı alıntılanarak kullanıldığı görülmektedir.

Araştırmaya kaynak olan sözlüklerde bazı sözcüklerin varlığı ve açıklamaları birebir örtüşmemektedir. Türkçe Sözlükte ve Online Güncel Türkçe Sözlükte (URL-1) yer almayan bazı sözcükler, Türkçenin Alıntılar Sözlüğünde ve Misalli Büyük Türkçe Sözlükte Rusçadan alıntı olarak gösterilmiştir. Bu kaynaklar “bocuk” sözcüğünün Rusçadan alıntılандığını kaydetmektedir. Ancak Paşalıoğlu’nun çalışmasında, sözcüğün Rus dili ile bağlantısının kesin olarak bilinmediği aktarılmaktadır. Yeme/içme kültürü ile ilgili olan “burş” sözcüğünün Rus kültürüne ait bir çorba olduğu kaydedilmiştir. Ancak sözcük Türkçenin Alıntılar Sözlüğünde ve Misalli Büyük Türkçe Sözlükte “burş ve porc” ses değerleri ile gösterilmektedir. Sözcüğe Türkçe Sözlükte rastlanmamaktadır. Günümüzde popüler olan bir yemek adının Online Güncel Türkçe Sözlüğe (URL-1) dâhil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. “Menşevik” sözcüğü Türkçe Sözlükte Fransızca olarak kaydedilirken, Türkçenin Alıntılar Sözlüğünde ve Misalli Büyük Türkçe Sözlükte Rusça olarak kaydedilmiştir. Bu ikili kullanımın düzeltilmesi gerekmektedir. Buna göre incelediğimiz “ladika, burş, porç, kvas, şçeti, komsomol, perestroyka” sözcüklerinde bir uyum yoktur. Bazı sözcüklerin (şaman, gelberi, tayga) Rusçadan geçtiğine dair ibare düşülmezken bazı sözcükler (bocuk) Rusçadan alındığı kesin olarak bilinmemesine rağmen Rusça olarak gösterilmiştir. Türkçe sözlükteki bu gibi hatalı sözcüklerin değiştirilmesi sözlüğü daha kullanışlı hale getirecektir.

Alıntı sözcükleri kavram alanları üzerinden incelemek bir toplumun dünya görüşü ve kültürünü ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Böylece her iki toplumun alıntılama da hangi kültürel kavramları tercih ettiği ve hangi kültürel kodları etkilediği ortaya çıkarılmaktadır. Alıntı öge araştırmaları kültür-dil etkileşimlerinin belirlenebilmesi yönüyle önem

taşımaktadır. Ayrıca kavram alanı sözlüklerinin hazırlanmasının yabancı dil öğretimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Ahundova, P. (2016). Dil ilişkileri ve alıntı sözler üzerine. *Gazi Türkiyat*, 18, 205-211.
- Aksan, D. (1989) Kavram alanı-kelime ailesi ilişkileri ve Türk yazı dilinin eskiliği üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 19, 250-263.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin söz varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık.
- Büyük Türkçe-Rusça sözlük*. (1999). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Durmuş, O. (2004). Alıntı kelimeler bakımından Türkçe sözlük. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 1-20.
- Göztaş, G. (2019). Dede Korkut hikâyelerinde kaba sözler ve bu sözlerin Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi aktarmalarındaki görünümeleri. *Uluslararası Türkçe Tarihi Metin Araştırmaları Sempozyumu*, Almatı.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Karaağaç, G. (2009). *Dil, tarih ve insan*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2008). *Türkçenin verintiler sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin alıntılar sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaca, V. İ. (2012). Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcüklerde görülen ses olayları üzerine bir inceleme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 2059-2090.
- Karçıga, S. (2015). Dil eğitiminde ve öğretiminde kavram alanı sözlüklerinin önemi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, UDES 2015, 2514-2524.
- Ortaylı, İ. (1999). *XVIII. yüzyıl Türk-Rus ilişkileri: Türk-Rus ilişkilerinde 500 yıl 1491-1992*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özeren, M. (2014). Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Rusça sözcükler. *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(3), 1093-1120.
- Paşalıoğlu, C. (2011). *Rucizm v Turetskom yazıke: Fonetiçeskiy, morfoloğičeskiy i semantiçeskiy analiz*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sarıtaş, S. - Hacıoğlu, C. (2017). Çamlıca'da eski bir Balkan kutlaması: Bocuk gecesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(2), 333-340.
- Türkçe sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: Online güncel Türkçe sözlük <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 02.01.2025)

Extended Summary

This study aims to reveal the culture-language interaction between Russian and Türkiye Turkish through borrowing words. Since the aim of the study is to examine the conceptual field of borrowing words, the exact connection of borrowing words with Russian will not be emphasized in this study. The term "Russian" in the dictionaries specified as sources will be taken as reference.

Borrowing words enter a language through spoken and written means. These words find their place in the language either in the form of the source language or by changing according to the sound and shape characteristics of the recipient language. In this study, Russian words that have passed into Turkish and exist in Turkish dictionaries will be examined and conceptual fields will be revealed through the concepts they express. In this study, the Türkçe Sözlük (TS) published by the Türk Dil Kurumu in 2011 and the Türkçe Alıntılar Sözlüğü (TAS) prepared by Günay Karaağaç were used.

Sometimes the Misallı Büyük Türkçe Sözlük and Büyük Türkçe-Rusça Sözlük (1999) with Examples was also used. Karaağaç mentioned words borrowed from Russian in his work titled "Türkçe Alıntılar Sözlüğü" and Özeren, in his work titled "Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Rusça Sözcükler" identified Russian words in dialects, but did not address their conceptual fields. In his thesis titled "Rucizm v Turetskom Yazıke: Foneticeskiy, Morfoloğiceskiy i Semanticeskiy Analiz " Paşalıoğlu also mentioned Russian words that had entered.

The Türkçe Sözlük was scanned using the scanning method to identify borrowing words. Words borrowed from Russian into Turkish have been identified. The data was recorded using the profiling method. The data obtained was also confirmed by scanning the "Türkçe Alıntılar Sözlüğü".

These identified words were classified according to their conceptual fields and were shown with their explanations within the conceptual field to which they are linked.

Concepts Related to Faith Culture

Concepts Related to Title

Concepts Related to Art Culture

Concepts Related to Food/Drink Culture

Concepts Related to Tools/Equipment

Concepts Related to Geographical Culture

Concepts Related to Industrial/Factory Culture

Concepts Related to Political Culture

Concepts Related to Clothing Culture

Concepts Related to Slang Culture

41 borrowing words were found in the scanned dictionaries. While 39 of these words are used with their own meanings, 2 words are used with different meanings in Turkish. Accordingly, 34 words were included in both the Türkçe Sözlük and the Türkçenin Alıntılar Sözlüğü. However, the words "ladika, burş, porç, kvas, şçeti, komsomol, perestroyka" are not in the Türkçe Sözlük but are in the Türkçenin Alıntılar Sözlüğü. In addition, the words "şaman, gelberi, tayga" are not included in the Russian expression in the Türkçe Sözlük, but it is stated that they are Russian in the Türkçenin Alıntılar Sözlüğü. While there is no indication that some words (şaman, gelberi, tayga) are taken from Russian, some words (bocuk) are shown as Russian even though it is not known for sure that they are taken from Russian. This dual usage needs to be corrected. Replacing such incorrect words in the Turkish dictionary will make the dictionary more useful.

Words related to food and beverages, religious culture and politics that do not exist in Turkish food/drink culture were generally taken as is. Many words have been borrowed into Turkish because Russia is a pioneer in equipment production, technology, industry and factory production.

Borrowed word is important in terms of determining culture-language interactions. In addition, it is thought that the preparation of conceptual field dictionaries will contribute to foreign language teaching.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır./No support was received from any institution or organization for this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır./GenAI was not used in this article.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır./There is no statement of support or gratitude.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu/Aauthor's Note: Bu çalışmanın özeti daha önce "Svyazuyuşçaya Nit': Russkiy Yazık v XXI veke v Obşçenii Kul'tur" adlı kitapta yayınlanmıştır. / The abstract of this study was previously published in the book titled "Svyazuyuşçaya Nit': Russkiy Yazık v XXI veke v Obşçenii Kul'tur".

Katkı Oranı Beyanı/Author Contributions: Makale tek yazarlıdır. / The article has a single author.